

Ганна Сергіївна БОВСУНОВСЬКА

аспірантка,
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
вул. Одинківська, 8, м. Дніпропетровськ, 49116, Україна
E-mail: bovsunovskaya.anna@gmail.com
Телефон: +380972928129

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ АВТОТРАНСПОРТНОГО СТРАХУВАННЯ

Бовсуновська, Г. С. Теоретичні засади розвитку автотранспортного страхування [Текст] / Ганна Сергіївна Бовсуновська // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: С. І. Шкарабан (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету "Економічна думка", 2013. – Том. 13. – С. 135-140. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Розкрито економічну природу поняття страхування на основі дослідження змісту та форм страхування. За результатами семантичного аналізу з урахуванням змісту елементів категорії уточнено поняття «автотранспортне страхування». Визначено його взаємозв'язок з іншими економічними категоріями, такими, як фінанси, страхування, інвестиційна діяльність, кредит, на основі аналізу семантичної мережі. Розкрито специфічні особливості, класифікаційні ознаки автотранспортного страхування. Виявлено, що автотранспортне страхування як економічна категорія є системною, динамічною, континуально-дискретною і має суб'єктивно-об'єктивний характер, що визначається як специфікою теоретичного розуміння цього поняття, так і загальними властивостями автотранспортного страхування як виду діяльності. Результати дослідження можуть бути використані для подальшого вивчення закономірностей перебігу економічних процесів на страховому ринку України.

Ключові слова: страхування, страховий ризик, класифікація, цивільно-правова відповідальність, КАСКО.

Анна Сергеевна БОВСУНОВСКАЯ

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ АВТОТРАНСПОРТНОГО СТРАХОВАНИЯ

Аннотация

Раскрыта экономическая природа понятия страхования на основе исследования содержания и форм проявления страхования. По результатам семантического анализа с учетом содержания элементов категории уточнено понятие «автотранспортное страхование». Определена взаимосвязь понятия автотранспортное страхование с другими экономическими категориями, такими, как финансы, страхование, инвестиционная деятельность, кредит, на основе анализа семантической сети. Раскрыты специфические особенности, классификационные признаки автотранспортного страхования. Обнаружено, что автотранспортное страхование как экономическая категория является системной, динамической, континуально-дискретной и имеет субъективно-объективный характер, что определяется как спецификой теоретического понимания этого понятия, так и общими свойствами автотранспортного страхования как вида деятельности. Результаты исследования могут быть использованы для дальнейшего изучения закономерностей протекания экономических процессов на страховом рынке Украины.

Ключевые слова: страхование, страховой риск, классификация, гражданско-правовая ответственность, КАСКО.

THEORETICAL BASIS FOR THE DEVELOPMENT OF MOTOR TRANSPORT INSURANCE

Abstract

Economic nature of the concept of insurance is revealed on the basis of the research of content and forms of insurance. According to the results of the semantic analysis and taking into account the content of the elements of category, the concept of "motor transport insurance" is specified. Correlation of the concept of motor transport insurance with other economic categories such as finance, insurance, investment activity, and loan is defined on the basis of the analysis of the semantic network. Specific peculiarities and classification features of motor transport insurance are revealed. It is found out that motor transport insurance as an economic category is systemic, dynamic, continual and discrete and has subjective and objective nature, which is defined by both specific theoretical understanding of this concept and general properties of motor transport insurance as an activity. The results of the research can be used to further study of the flow patterns of economic processes in the insurance market of Ukraine.

Keywords: insurance, insurance risk, classification, civil liability, hull insurance.

JEL classification: G220

Вступ. Страховий ринок України сьогодні перебуває у стадії становлення, а його розвиток супроводжується проблемами різного характеру: економічними, нормативно-правовими, організаційними, кадровими тощо. Створення сучасної системи страхового захисту забезпечує високий рівень розвитку економічної системи, ефективне функціонування суб'єктів господарювання гарантує належний рівень соціального захисту населення. Технічний, технологічний та економічний прогрес стає підґрунтям для розвитку галузей страхування. Повне і всебічне дослідження сутності страхування уможливило створення наукових основ для комплексного вивчення страхового ринку та його окремих складових, зокрема автотранспортного страхування. Цим і визначається значимість розвитку всіх видів страхування в Україні з урахуванням трансформаційних перетворень в економіці держави.

Теоретичні засади розвитку системи страхування досліджуються багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими. Зокрема, дослідженню транспортного ринку і розробці методів економічного регулювання автотранспортного страхування в Україні присвячено праці Онищенко Н. В. [1], теоретичні засади розвитку ринку страхування розглянуто в працях Козьменко О. В. [2], Осадця С. С. [3] та Фурмана В. М. [4], вплив фінансово-економічної кризи на ринок страхових послуг та шляхи подолання її наслідків розкрито у праці Позднякової Л. О. [5], на питання вдосконалення нормативно-правового забезпечення здійснення

автотранспортного страхування звертається увага в працях Лібих К. О. [6; 7] тощо. У зв'язку із стрімкими змінами, що відбуваються в економіці України, дослідження проблем, що стримують розвиток автотранспортного страхування в Україні, набуло ще більшої актуальності. Однак у сучасних наукових та науково-практичних публікаціях замало уваги звертається на теоретичні засади здійснення окремих видів страхової діяльності, що і обумовлює актуальність нашої роботи.

Мета проведеного дослідження – удосконалення теоретичного забезпечення здійснення автотранспортного страхування.

Об'єктом є закономірності перебігу економічних процесів на страховому ринку України.

Предмет дослідження – особливості розвитку автотранспортного страхування на страховому ринку України.

Виклад основного матеріалу. Наявна економічна література подає неоднозначні дефініції поняття «страхування». Наявність різних думок про сутність страхування пояснюється, по-перше, складністю цієї економічної категорії, специфічною особливістю якої є її системний, багатофункціональний характер. По-друге, у процесі розвитку економічних відносин змінювалося саме сприйняття страхування. Аналіз економічних аспектів поняття «страхування» виявляє широкий спектр підходів до його вивчення, що пов'язано з різноманітністю видів страхування, які виступають об'єктом для розгляду і які необхідно узагальнити в межах загального підходу.

Закон України «Про страхування» визначає поняття «страхування» як вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі настання певних подій (страхових випадків), визначених договором страхування або чинним законодавством, за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів. Таке визначення більше стосується юридичної інтерпретації змісту страхування.

У фаховій літературі на етимологію слова «страхування» також звертається значна увага. Аналіз визначень показує, що кожне з них уточнює або доповнює попереднє, не враховуючи окремі аспекти його змісту.

Дискусійним питанням є економічний зміст категорії страхування. Райзберг Б. А. [8] розглядає поняття страхування як створення страхових фондів, що не повною мірою відображає його сутність. Насправді поняття є більш складним. Як зазначають Осадець С. С. [3] та Азріліян А. Н. [9], страхування – це система економічних відносин щодо створення та використання страхового фонду, а також захисту інтересів застрахованої особи. Крім цього, застрахована особа може використовувати страхування як спосіб збереження та примноження своїх заощаджень. Коноплицький В. А. [10] розглядає страхування з погляду укладення договору страхування, що не можна вважати повним визначенням, адже при здійсненні страхування реалізується ціла низка заходів, починаючи з аквізиції, закінчуючи забезпеченням врегулювання збитків, завданих настанням страхового випадку.

Страхування є своєрідним способом підтримки економічної рівноваги та виступає важливим фактором стимулювання економіки. Автотранспортне страхування виступає окремим сегментом у складі страхування, тому впливає на розвиток страхової системи загалом. У зв'язку з цим виникає необхідність більш докладного розгляду поняття автотранспортного страхування.

Будь-яка категорія повинна містити три необхідні елементи: емпіричний об'єкт (чи групу емпіричних об'єктів), що містять у сфері дії категорії; систему взаємозв'язків, що поєднує емпіричний об'єкт категорії з такими ж об'єктами інших категорій; відносини чи властивості, які характеризують емпіричний об'єкт категорії. Емпіричним об'єктом категорії «автотранспортне страхування» є система економічних відносин. Тим самим автотранспортне страхування як категорія має той самий емпіричний об'єкт, як і категорія страхування, і пов'язана із нею.

Поняття страхування безпосередньо пов'язане із категоріями фінансів, кредиту, інвестиційної діяльності тощо. Категорія автотранспортного

страхування має зв'язок із категорією страхування, а вже через неї – із системою економічних категорій.

На основі аналізу семантичної мережі побудовано систему зв'язків страхування з іншими економічними категоріями (рис. 1).

Категорія автотранспортного страхування є системною, динамічною, континуально-дискретною і суб'єктивно-об'єктивною. Системною вона є, оскільки виявляється системно у різних сферах фінансів. На рівні державних фінансів страхування втілюється через механізм обов'язкового страхування, оскільки виступає при цьому безпосереднім учасником страхового процесу. Крім цього, держава в особі уповноважених органів влади здійснює контроль і нагляд за страховим ринком. У сфері фінансів суб'єктів господарювання недержавної форми власності страхування виявляється системно, оскільки підприємства і організації можуть виступати як страхувальниками, так і страховиками. Автотранспортне страхування не діє ізольовано в межах однієї держави, тому втілюється і у сфері міжнародних фінансів. Зокрема, Україна є членом міжнародної системи автомобільного страхування "Зелена карта". На фінансовому ринку страхувальники виступають як потенційні інвестори, оскільки інвестують кошти страхових резервів для їх збереження та примноження. На рівні фінансів домогосподарств автострахування також має свій вияв, оскільки домогосподарства є суб'єктами страхових відносин. Динамічною зазначена категорія виступає, оскільки є процесом. Реалізація послуг автотранспортного страхування проходить у контексті єдності і зв'язку таких його етапів, як проведення аквізиції, забезпечення контролю над застрахованим об'єктом і врегулювання питань щодо завданих збитків у разі настання страхового випадку, що охоплює значний часовий проміжок. Континуально-дискретною категорія автотранспортного страхування є, оскільки реалізується для всієї сукупності суб'єктів страхової діяльності та має конкретно-часовий і конкретно-територіальний характер, тобто може проявлятися залежно від умов функціонування суб'єкта. Головними суб'єктами страхового ринку є страховики, страхувальники та страхові посередники. Кожний з них виконує свою функцію, має свою специфіку та механізм реалізації економічних інтересів. Суб'єктивно-об'єктивний характер автотранспортного страхування реалізується через економічну систему за допомогою об'єктивно-існуючих у суспільстві закономірностей економічних процесів. При цьому може варіюватися залежно від результатів оцінювання суб'єктом умов страхування.

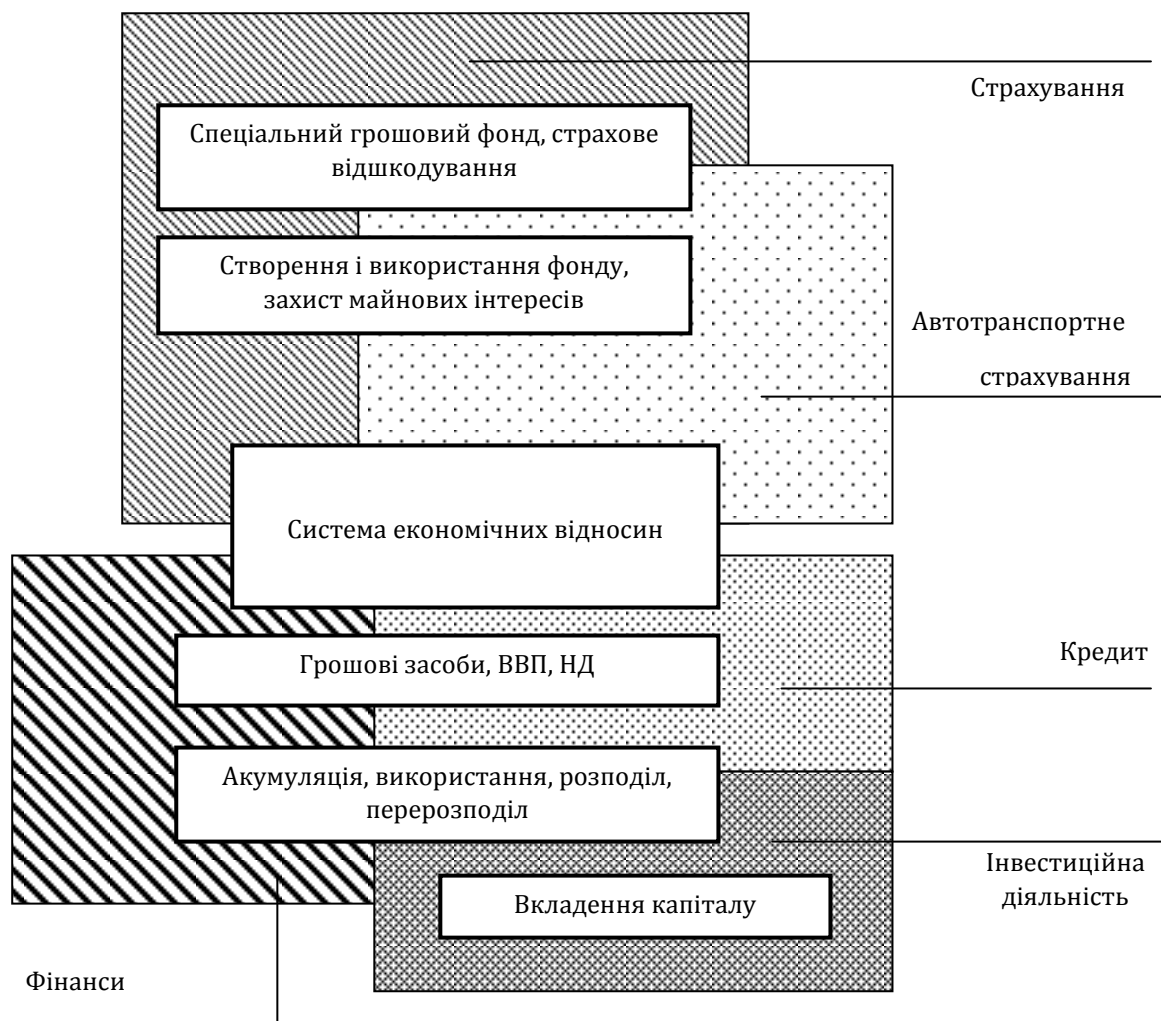

Рис. 1. Система зв'язків страхування з іншими економічними категоріями

Виходячи із змісту елементів категорії автотранспортного страхування, пропонуємо сформулювати визначення наступним чином: «Автотранспортне страхування – це система економічних відносин щодо створення та використання спеціального грошового фонду для захисту інтересів громадян, підприємств, організацій у разі настання певних несприятливих подій, пов'язаних з володінням автотранспортними засобами, шляхом виплати страхового відшкодування».

Особливістю автострахування є різноманітність типів транспортних засобів та вантажів як об'єктів страхування. Перелік об'єктів страхування не обмежується тільки автотранспортними засобами. На страхування можуть бути прийняті й інші об'єкти страхування (наприклад, життя, здоров'я водіїв, додаткове обладнання), які певною мірою пов'язані з експлуатацією автотранспорту й впливають на ефективність проведення автотранспортного страхування.

Тісна взаємодія між собою різних галузей страхування, а також різноманітність типів

транспортних засобів та вантажів як об'єктів страхування передбачають необхідність класифікації автотранспортного страхування. Така класифікація має важливе значення у розумінні внутрішньої структури, у виробленні методичних підходів до оцінки страхової справи, а також у теоретичних дослідженнях. В основі класифікації страхування лежать відмінності в страховиках і сферах їх діяльності, об'єктах страхування, категоріях страхувальників, об'ємі страхової відповідальності і формі проведення страхування.

В. М. Фурман запропонував цілий перелік класифікаційних ознак, а саме: галузь; організація; первинність; періодичність; спрямованість; страхове забезпечення; об'єкти страхування; статус страховика; форма проведення; обов'язковість; відкритість; техніка обґрунтування страхових тарифів; формування страхових резервів і управління ними; групи страхувальників; види страхових виплат; визначення страхових сум; статті балансу; коло страхувальників; тривалість; вартість інтересу; характер страхових ризиків; характер внесків; характер виплат; кратність; традиційність;

реальність [4]. Детальніше розглянемо класифікацію саме автотранспортного страхування.

У вітчизняній і зарубіжній практиці класифікація автотранспортного страхування має значні відмінності.

За видами автотранспортне страхування у вітчизняній науковій літературі поділяється на: страхування цивільно-правової відповідальності власників транспортних засобів, страхування автомобіля КАСКО, страхування водія і пасажирів від нещасних випадків на транспорті. При цьому на страхування можуть бути прийняті такі категорії ризику:

- ушкодження, знищення, викрадення транспортного засобу;
- ризик нещасного випадку в результаті ДТП, який призвів до заподіяння шкоди здоров'ю потерпілого;
- ризики настання відповідальності стосовно третіх осіб.

Така система класифікації видів страхування в зарубіжній практиці називається системою ризиків, що не перетинаються.

В економічно розвинених країнах використовують іншу систему класифікації страхових послуг, так звану систему зростаючих ризиків. Така система передбачає збільшення відповідальності страховика при переході від одного до іншого виду страхування. При цьому страхова послуга з найбільшою кількістю ризиків передбачає відповідальність страховика за послуги попереднього виду. Така класифікація видів автотранспортного страхування з наростаючим страховим покриттям має наступну структуру:

- страхування відповідальності автовласника перед третіми особами;
- страхування автовласника на випадок пожежі, завдання матеріальної шкоди та крадіжки;
- повне покриття ризиків автовласника.

Система зростаючих страхових ризиків застосовується в розвинених країнах, оскільки клієнти страхових компаній вважають за краще комплексний захист від фінансових втрат, у той час, як у країнах з нерозвинутою страховою культурою населення страхувальники частіше купують окремі страхові послуги з обмеженою кількістю ризиків.

Окрім класифікації автотранспортного страхування за видами, існує також за іншими ознаками.

За формою організації (юридичним статусом) страховика виокремлюють страхування державне, комерційне і взаємне. Така класифікація використовується переважно з метою забезпечення державного регулювання страхової діяльності, а саме видача ліцензій, ведення державного реєстру страхових компаній, контролю за страховиками, аналізу розвитку страхового ринку в інституційному і територіальному аспекті [3].

За статусом страхувальника передбачено поділ страхування залежно від того, чиї інтереси обслуговує страховик, а саме - юридичних чи фізичних осіб.

За формами проведення автотранспортне страхування поділяється на обов'язкове і добровільне. Згідно зі статтею 7 Закону України «Про страхування» обов'язковим видом автотранспортного страхування в Україні є страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів та особисте страхування від нещасних випадків на транспорті. Страхування наземного транспорту каско проводиться на добровільних засадах.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Автотранспортне страхування суттєво впливає на ефективний розвиток страхового ринку загалом, а також сприяє соціально-економічному розвитку держави. Основні теоретичні засади здійснення будь-якого виду страхування містять: розгляд економічної природи, змісту та форм вияву страхування, характерних ознак страхування як економічної категорії, принципів та функцій страхування. Зазначимо, що особливості класифікації автотранспортного страхування визначаються як специфікою його теоретичного розуміння, так і загальними властивостями страхування як виду діяльності. Автотранспортне страхування як економічна категорія має складний, багатоаспектний характер, взаємопов'язана з такими економічними категоріями, як страхування, фінанси, кредит, інвестиційна діяльність тощо, та може бути сформульована як система економічних відносин щодо створення та використання спеціального грошового фонду для захисту інтересів громадян, підприємств, організацій у разі настання певних несприятливих подій, пов'язаних з володінням автотранспортними засобами, шляхом виплати страхового відшкодування.

Список літератури

1. Онищенко, Н. В. Ринок автотранспортного страхування і методи регулювання його в Україні: автореф. дис... к.е.н.: спец. 08.07.04 «Економіка транспорту і зв'язку» / Онищенко Н. В. – К., 2004. – 17 с.
2. Козьменко, О. В. Страховий ринок України у контексті сталого розвитку: монографія / О. В. Козьменко. – Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. – 352 с.

3. Страхування: підручник / Керівник авт. колективу і наук. ред. С. С. Осадець. – Вид. 2-ге, перероб. і доп. – К.: КНЕУ, 2002. – 599 с.
4. Фурман, В. М. Страхування: теоретичні засади та стратегія розвитку: монографія / В. М. Фурман.– К.: КНЕУ, 2005. – 296 с.
5. Позднякова, Л. О. Проблеми розвитку страхового ринку України і шляхи їх розв'язання в сучасних умовах / Л. О. Позднякова // Актуальні проблеми економіки. – 2010. – № 6. – С. 250-254.
6. Лібих, К. О. Роль держави у розвитку обов'язкового страхування цивільної відповідальності власників автотранспортних засобів та забезпеченні повноправного членства України в міжнародній системі страхування «зелена картка» / К. О. Лібих // Вісник Київського Національного університету ім. Т. Г. Шевченка. Серія Економіка. – 2009. – № 105. – С. 44-46.
7. Лібих, К. О. Вдосконалення законодавчого забезпечення страхування цивільної відповідальності власників автотранспортних засобів в Україні відповідно до норм міжнародного права / К. О. Лібих // Вісник Київського Національного університету ім. Т. Г. Шевченка. Серія Економіка. – 2009. – № 113/114. – С. 96-99.
8. Райзберг, Б. А. Учебный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский. – М.: Рольф: Айрис-пресс, 1999. – 416 с.
9. Большой экономический словарь / под ред. А. Н. Азрилияна. – 5-е изд. доп и перераб. – М.: Институт новой экономики, 2002. – 469 с.
10. Коноплицкий, В. А. Это – бизнес. Толковый словарь экономических терминов / В. А. Коноплицкий. – К.: «Альтерпрес», 1996. – 448 с.
11. Гаманкова, О. О. Ринок страхових послуг України: теорія, методологія, практика: монографія / О. О. Гаманкова. – К.: КНЕУ, 2009. – 283 с.

References

1. Onyshchenko, N.V. (2004). *Auto insurance market and methods of its regulation in Ukraine [Rynok avtotransportnoho strakhuvannia i metody rehuliuвання yoho v Ukraini]*. Kyiv.
2. Kozmenko, O.V. (2008). *Insurance market of Ukraine in the context of sustainable development [Strakhovyi rynek Ukrainy u konteksti staloho rozvytku]*. Sumy: UABS NBU.
3. Osadets, S.S. (2002). *Insurance [Strakhuvannia]*. Kyiv: KNEU.
4. Furman, V. M. (2005). *Insurance: theoretical fundamentals and development strategy [Strakhuvannia: teoretychni zasady ta stratehiia rozvytku]* Kyiv: KNEU.
5. Pozdniakova, L. O. (2010). Problems of development of the insurance market in Ukraine and the ways of its solution [Problemy rozvytku strakhovoho rynku Ukrainy i shliakhy yikh rozv'iazannia v suchasnykh umovakh]. *Actual problems of economy*, 6, 250-254.
6. Libikh, K. O. (2009). The role of the state in the development of obligatory insurance of civil liability of owners of the vehicles and ensuring membership of Ukraine in the international system of insurance «green card» [Rol derzhavy u rozvytku oboviazkovoho strakhuvannia tsyvilnoi vidpovidalnosti vlasnykiv avtotransportnykh zasobiv ta zabezpechenni povnopravnogo chlenstva Ukrainy v mizhnarodnii systemi strakhuvannia «zelena kartka»]. *Bulletin of Kyiv National University named after T.G. Shevchenko*, 105, 44-46.
7. Libikh, K. O. (2009). The improving legislative provision of insurance civil liability of owners of the vehicles in Ukraine in accordance to international law [Vdoskonalennia zakonodavchoho zabezpechennia strakhuvannia tsyvilnoi vidpovidalnosti vlasnykiv avtotransportnykh zasobiv v Ukraini vidpovidno do norm mizhnarodnoho prava]. *Bulletin of Kyiv National University named after T.G. Shevchenko*, 113/114, 96-99.
8. Raizberh, B. A. (1999). *Educational Dictionary of Economics [Uchebnyi ekonomycheskyi slovar]*. Moscow: Rolf: Airys-press.
9. Azrylyian, A. N. (2002). *Great Dictionary of Economics [Bolshoi ekonomycheskyi slovar]*. Moscow: Institute of New Economy.
10. Konoplytskyi, V. A. (1996). *It is business. Dictionary of Economic Terms [Eto – byznes. Tolkovyi slovar ekonomycheskykh terminov]*. Kyiv: Alterpres.
11. Hamankova, O. O. (2009). *Insurance market of Ukraine: theory, methodology, practice [Rynok strakhovykh posluh Ukrainy: teoriia, metodolohiia, praktyka]*. Kyiv: KNEU.

Стаття надійшла до редакції 27.03.2013 р.